

Wyrzykowski, Andrzej

Możliwości realizacji problematyki regionalnej w programach szkół podstawowych, ponadpodstawowych, zawodowych i średnich

---

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 5, 38-41

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MOŻLIWOŚCI REALIZACJI PROBLEMATYKI REGIONALNEJ W PROGRAMACH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH, PONADPODSTAWOWYCH, ZAWODOWYCH I ŚREDNICH

Regionalizm to taki ruch społeczny, którego celem jest aktywizacja rozwoju gospodarczego i kulturalnego w ramach społecznie uświadamianych odrębności gospodarczych i kulturalnych, jakie tworzą poszczególne połacie kraju. Inną definicję regionalizmu przedstawili Józef Półwiartek i Alojzy Zielecki, według nich nazwą "regionalizm" określać będziemy wiedzę o regionie, o jego przeszłości, teraźniejszości i przyszłości oraz ruch naukowy, poznawczy i popularyzatorski związany z wiedzą o regionie¹. Pasja poznania rodzinnej miejscowości, miejsca pobytu i najbliższej okolicy przez całe życie towarzyszyła wielu historykom, nauczycielom i uczniom. Konieczne jest dostarczenie odpowiednich materiałów pomocniczych o regionie, np.: wypisy tekstów źródłowych, przewodniki po regionie dostosowane do potrzeb programów szkolnych.

Historia regionalna i lokalna stwarza szerokie możliwości kształtowania postaw obywatelskich młodzieży dzięki bezpośrednim spotkaniom z zasłużonymi ludźmi, twórcami ludowymi itp. Historia regionalna i lokalna nie tworzy odrębnego przedmiotu poznania, nie stanowi też samodzielnego układu ani struktury dydaktycznej, jest częścią składową dziejów powszechnych i ojczystych. Dzieje regionu są związane z dziejami Polski i oddziałują na jej losy. Historia regionalna i lokalna — ułatwiając zrozumienie dostępnego materiału programowego — korzystnie może wpłynąć na stan wiedzy historycznej młodzieży.

W okresie II Rzeczypospolitej ruch regionalny dążył do najszybszej i najskuteczniejszej integracji społeczeństwa i ziem byłych zaborców w jeden prężny gospodarczo i politycznie organizm państwowy.

Po II wojnie światowej problematyka regionalna i lokalna w zasadzie nie doczekała się należytego potraktowania i jasnego omówienia w programach szkolnych. Dopiero po 1956 roku zapaliło się zielone światło dla regionalizmu, a praktycznie dopiero w połowie lat sześćdziesiątych narodziła się koncepcja tzw. nowego regionalizmu — doceniająca w pełni znaczenie więzi lokalnych i regionalnych. Mimo to w praktyce sprawa była bardziej skomplikowana. Nawet po reformie administracyjnej z 1975 roku nie brakowało głosów, że regionalizm zagraża procesowi centralizacji i integracji państwa.

Problematyka regionalna i lokalna pomijana była w programach nauczania historii do połowy lat pięćdziesiątych. Dopiero instrukcja programowa w roku 1958 wskazywała, że pożądane jest wiązanie materiału nauczania historii we wszystkich klasach z historią własnego regionu, przy traktowaniu jej jako elementu historii całego kraju. W programie nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej z 1963 roku w uwagach o realizacji programu historii stwierdzono, iż "materiał nauczania podany w programie nauczyciel powinien uzupełniać wiadomościami z przeszłości regionu, w którym znajduje się szkoła.

Wiadomości te obejmują zagadnienia polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturalne. Przez zaznajomienie uczniów z zabytkami przeszłości znajdującymi się w danej miejscowości lub okolicy oraz przez wiązanie ważniejszych momentów z dziejów regionu z odpowiednim tematem programu, uświadamia się młodzieży ścisły związek poszczególnych środowisk z całością państwa. Dodatkowy materiał nauczania z historii regionalnej należy jednak ograniczyć do niezbędnych tylko elementów, aby nie przeciążać uczniów"². Ten sam program — omawiając problem wycieczek historycznych — stwierdzał, iż organizuje się je w celu zaznajomienia uczniów z zabytkami historycznymi we własnej miejscowości, w najbliższej okolicy i na terenie kraju. Powyższe sformułowania programowe wystarczająco jasno i jednoznacznie określały zadania szkoły i nauczycieli historii w zakresie realizacji tematyki regionalnej w szkole podstawowej.

W programie nauczania historii w szkole podstawowej z 1970 roku przeznaczono pewną liczbę godzin na powtórzenie i utrwalenie wiadomości oraz tematykę regionalną, co przy przeładowaniu programu miało jedynie charakter ogólnikowej, niewiele znaczącej deklaracji.

Również program nauczania historii w liceum ogólnokształcącym z 1970 roku przewidywał szersze uwzględnienie dziejów regionalnych i lokalnych jedynie w ramach pracy pozalekcyjnej.

Nie było zgodności w kwestii historii regionalnej i lokalnej w czasie dyskusji nad programem historii w dziesięcioletniej szkole średniej. W projekcie opracowanym przez zespół Instytutu Historii Uniwersytetu Warszawskiego przewidywano w klasach VI-X poświęcenie 3 godzin wyłącznie historii regionalnej i lokalnej. W mniejszym zakresie problematykę regionalną uwzględnił projekt S. Jastrzębowskiej: co zaś do historii regionalnej i lokalnej projekt uwzględnia ją w nauczaniu propedeutycznym oraz liniowym, w tym ostatnim poprzez wycieczki historyczne. Zresztą historia regionalna i lokalna znajduje też swe miejsce w tematyce zajęć fakultatywnych i kół historycznych³. W czasie dyskusji nad projektami tych programów w dniu 14 czerwca 1976 roku wypowiediano bardzo różne opinie w kwestii historii regionalnej. Generalnie aprobowano jej uwzględnienie w programie, ale jednocześnie proponowano, aby realizację tego elementu programu pozostawić całkowicie nauczycielowi i sugerować mu maksymalne wiązanie dziejów lokalnych z ogólną historią Polski.

Ostatecznie przyjęty program wdrożeniowy zalecał możliwie szerokie wykorzystanie historii regionalnej i lokalnej, której poznanie winno doprowadzić młodzież do pogłębienia więzi uczuciowych z regionem oraz poczucia łączności regionu z całym krajem. Materiał regionalny — zgodnie z programem — miał stanowić punkt wyjścia dla przedstwienia niektórych zjawisk z zakresu historii ogólnej (narodowej i powszechnej) lub też stanowić ich dobrą konkretyzację (ilustrację). Program ten przewidywał ponadto organizowanie w klasach VIII-X zajęć fakultatywnych o charakterze monograficznym w trzech cyklach rocznych w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Jeden cykl tematyczny stanowiła historia regionalna i lokalna. W programie tym historia regionalna i lokalna stanowiła nie tylko środek do lepszego poznania historii ogólnej, lecz także samodzielny cel nauczania.

Program nauczania historii z 1981 roku całkowicie wyeliminował program regionalizmu. W klasie IV szkoły podstawowej stwierdza się, że "tam, gdzie to możliwe, można posługiwać się materiałem z historii regionalnej i lokalnej"⁴. Identyczny zapis jest w programie z roku 1985, wyjątek stanowi program nauczania zasadniczej szkoły zawodowej, w którym są przewidziane do realizacji następujące tematy: "Mój region w dobie powstań", "Mój region w dobie II Rzeczypospolitej", "Mój region we wrześniu

1939 roku", "Losy twoich bliskich w czasie wojny"⁵. W liceach ogólnokształcących regionalizm może być realizowany tylko na zajęciach pozalekcyjnych.

W aktualnie obowiązujących programach szkolnych (z 15 stycznia 1990 roku) dla szkoły podstawowej i (z 22 marca 1990 r.) dla liceum ogólnokształcącego całkowicie pominięto historię regionalną i lokalną, a wprowadzono innowację w postaci godzin do dyspozycji nauczyciela, na których nauczyciel może, ale nie musi, realizować tematy z historii regionalnej i lokalnej, zależy to tylko od samego nauczyciela. Natomiast program nauczania historii zasadniczej szkoły zawodowej z 22 marca 1990 roku zachował te same hasła programowe z historii regionalnej jak w poprzednich latach.

Historia najbliższej okolicy, ojczyzny, jaką jest region, miasto, osada — najpełniej i najbardziej wyraziście przemawia do dziecka, jak i do młodego człowieka. Dzieje i obraz regionu możliwe do w miarę całościowego ogarnięcia, kształtują emocjonalną więź z ojczyzną przez wytworzenie głębokiego przywiązania do tej najmniejszej wspólnoty, jaką jest region.

W obowiązujących programach nauczania historii szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego historia regionalna i lokalna nie stanowiła nigdy samodzielnego celu nauczania. Niemniej regionalizm i lokalizm odgrywać może istotną rolę w realizacji celów poznawczych, kształcących i wychowawczych, rozwijaniu zainteresowań dzieci i młodzieży. Wymaga to opracowania szkolnego programu upowszechniania wiedzy lokalnej i regionalnej, która może być przekazywana uczniom w czasie lekcji (zwłaszcza jako punkt wyjścia i konkretyzacja poszczególnych haseł programowych), wycieczek, prac w kołach zainteresowań, zajęć prowadzonych w muzeach, zajęć świetlicowych, wieczornic i apeli szkolnych, godzin do dyspozycji wychowawcy klasowego, sesji popularnonaukowych, konkursów o tematyce regionalnej, spotkań z weteranami walki i pracy.

Materiały regionalne mogą i powinny być wykorzystywane na lekcjach historii w różnorodny sposób, w zależności od specyfiki omawianego zagadnienia i przydatności dydaktyczno-wychowawczej posiadanych przez nauczyciela regionalnych materiałów historycznych.

Oto kilka przykładów wykorzystania materiałów z historii regionalnej na lekcjach historii:

1. W pierwszym wypadku mogą one posłużyć nauczycielowi jako punkt wyjścia do określonej lekcji, stanowić podstawowy ośrodek zainteresowań ucznia, pozostawiając tym samym materiałom podręcznikowym rolę uzupełniającą czy też dopełniającą dla całości kształtu zagadnienia programowego.

2. Po drugie, realizacja odpowiedniego hasła programowego będzie mogła być w całości zrealizowana na podstawie materiałów regionalnych bez odwoływania się do podręcznika.

3. W trzecim wypadku regionalne materiały mogą nam oddać nieocenione usługi przy powtarzaniu, utrwalaniu i wiązaniu w całość odpowiednich zagadnień programowych omawianych na kolejnych lekcjach w ciągu roku szkolnego.

A oto kilka przykładów tematów lekcji, jakie można w całości realizować wykorzystując materiały regionalne:

1. Wygląd i życie w średniowiecznym Przasnyszu.
2. Styl gotycki w budownictwie i sztukach plastycznych w Przasnyszu (kościół i klasztor oo. Pasjonistów).
3. Przebieg powstania kościuszkowskiego na terenie byłego powiatu przasnyskiego.
4. Przebieg walk w czasie powstania listopadowego — bitwa pod Ostrołęką.
5. Przebieg walk w okresie powstania styczniowego:

- Myszyniec,
- Drażdżewo,
- Przasnysz.

6. Odzyskanie niepodległości w 1918 roku przez Przasnysz.
7. Przebieg walk obronnych we wrześniu 1939 roku i w latach okupacji hitlerowskiej (walki oddziału AK koło Szli pod dowództwem por. "Rabana").
8. Zniszczenia wojenne miasta i byłego powiatu przasnyskiego.
9. Rozwój miasta, oświaty, kultury w II Rzeczypospolitej na terenie Przasnysza.
10. Hitlerowska eksterminacja ludności polskiej i żydowskiej w mieście i byłym powiecie.
11. Organizacja tajnego nauczania w mieście i byłym powiecie.

Wszystkie lekcje uwzględniające historię regionalną i lokalną są zaplanowane w rocznym rozkładzie materiału we wszystkich klasach oraz w programie wycieczek szkolnych, a w latach poprzednich i w pracach kółka historycznego. Obecnie te godziny są realizowane z puli godzin przeznaczonych do dyspozycji nauczyciela.

Rozważania nad problemem stosowania tematyki regionalnej na lekcjach historii i w pracy pozalekcyjnej wykazują niezbicie, że celowe, a nawet konieczne, jest wiązanie materiału nauczania z historią regionalną i lokalną.

Własne doświadczenia z długoletniej praktyki dydaktycznej wykazują, że tematy opracowane na podstawie materiałów regionalnych są o wiele łatwiej przyswajane przez uczniów i dają lepsze wyniki na sprawdzianach niż tematy opracowywane z wykorzystaniem tylko materiału podręcznikowego.

W każdym regionie znajdują się różne elementy zezwalające, a nawet prowokujące organizowanie zajęć o tematyce regionalnej. Regionalizacja nauczania w szkole powinna uwzględniać zapotrzebowanie młodzieży na znajomość lokalnej i regionalnej przeszłości, kształtować aktywną i twórczą postawę młodego człowieka, budzić dumę i szacunek z osiągnięć swojego regionu, a w konsekwencji całej ojczyzny.

W szkolnictwie istnieje duże zapotrzebowanie na różnego rodzaju publikacje o tematyce regionalnej, które powinny być wydawane przez regionalne towarzystwa oraz władze oświatowe.

W celu osiągnięcia pełnego sukcesu w nauczaniu historii przy uwzględnieniu historii regionalnej należy wciągnąć nauczycieli do masowego ruchu regionalnego, aby to osiągnąć trzeba zastosować odpowiedni system bodźców, zachęt wyrażających uznanie społeczne za wyróżniające osiągnięcia w tym zakresie.

PRZYPISY

1. Metodologiczne i dydaktyczne problemy historii regionalnej, praca zbiorowa pod redakcją J. Półciwarka i A. Zieleckiego, Rzeszów 1977, s. 11.
2. Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej (tymczasowy), Warszawa 1964, s. 290-291.
3. S. Jastrzębski, Projekt programu X-letniej szkoły średniej w trzech wariantach, Warszawa 1978, s. 88.
4. Program szkoły podstawowej, Historia kl. IV. Warszawa 1981.
5. Program zasadniczej szkoły zawodowej, Historia, Warszawa 1990.